

Asia: VN/20873/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoituksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 3 §:n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Omaishoitajaliitto ry pitää perusteltuna, että sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden valtionavustusten myöntämisen perusteita täsmennetään asetuksella. Omaishoitajaliitto pitää avustusten myöntämisen keskeisenä lähtökohtana asetusluonnoksen 2 §:ää, jonka mukaan avustuksia voidaan myöntää sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ottaen huomioon erityisesti toiminnan yleishyödyllisyys, yhteiskunnallinen tarve ja käytettävissä oleva määräraha.

Yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta on välttämätöntä, ettei avustusten hakijoita rajata kategorisesti avustusten ulkopuolelle kriteereillä, jotka eivät riittävästi huomioi järjestöjen toiminnan erilaisia rakenteita, kohderyhmiä ja yhteiskunnallista merkitystä.

Omaishoitajaliitto korostaa yhdenvertaisuuden toteutumista myös eri hallinnonalojen, esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämien valtionavustusten hakuprosesseissa ja päätöksentekomenettelyissä.

Huomiot asetusluonnoksessa esitettyihin avustuksen myöntämistä puoltaviin perusteisiin

1: Keskusjärjestöjen vaikuttavuus ulottuu asiakasrajapintaa laajemmalle

Asetusluonnoksessa käytettyä käsitettä ”kohtaava asiakastyö” ei ole määritelty riittävän selvästi. Tämän vuoksi jää tulkinnanvaraiseksi, millaista toimintaa käsitteellä tarkoitetaan. Käsitteen täsmentäminen on välttämätöntä, jotta avustusten arviointi on hakijoiden näkökulmasta ennakoitavaa, läpinäkyvää ja yhdenvertaista.

Monet valtakunnalliset sosiaali- ja terveysalan keskusjärjestöt, kuten Omaishoitajaliitto, toimivat tiiviissä vuorovaikutuksessa oman kohderyhmänsä asianosaisten kanssa. Kohderyhmään kuuluvat henkilöt ovat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen asiakkaita vakavien, pitkäaikaisten sairauksien, vammojen tai ikääntymiseen liittyvän avun ja huolenpidon tarpeen vuoksi. Kohderyhmään kuuluvat myös heidän läheisensä läheis- ja omaishoitajan roolissa.

Vaikka valtakunnallisten sosiaali- ja terveysalan keskusjärjestöjen toiminta toteutuu vain osin yksilöllisenä asiakastyönä, se sisältää neuvontaa, ohjausta, vertaistuen mahdollistamista, koulutusta, edunvalvontaa sekä tiedon välittämistä asiakkaille. Lisäksi keskusjärjestöt tarjoavat tukea ja tietoa jäsenyhdistyksille, hyvinvointialueille ja viranomaisille.

Omaishoitajaliitonkin toiminnan vaikutukset ulottuvat siten huomattavasti suoria asiakaskontakteja laajemmalle. Omaishoitajaliitto vahvistaa koko läheis- ja omaishoidon tukijärjestelmää tuottamalla asiantuntijatietoa, kehittämällä toimintamalleja, kouluttamalla ammattilaisia ja vapaaehtoisia sekä tukemalla jäsenyhdistystensä toimintaa eri puolilla Suomea. Omaishoitajaliitto myös kokoaa tutkimus- ja kokemustietoa sekä välittää sitä hyvinvointialueiden, valtionhallinnon ja päätöksenteon käyttöön. Nämä tehtävät ovat välttämätön edellytys sille, että omaishoitajat saavat oikea-aikaista tukea ja kykenevät jatkamaan vaativaa läheisenä hoivatyötä.

Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan keskusjärjestön vaikuttavuutta ei pidä arvioida yksinomaan suorien asiakaskohtaamisten määrällä, vaan myös sillä, miten toiminta vahvistaa koko palvelu- ja tukijärjestelmän toimivuutta.

Jäsenyhdistysten vapaaehtoistoiminnan ja paikallisen tuen mahdollistaminen

Suurin osa Omaishoitajaliiton jäsenyhdistysten vapaaehtoistoimijoista on itsekin läheis- tai omaishoitajia ja siten usein myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen asiakkaita. Omaishoitajayhdistysten vapaaehtoistoiminta tarjoaa heille vertaistukea ja mahdollisuuden tukea muita samankaltaisessa elämäntilanteessa olevia. Toiminta vahvistaa näiden vapaaehtoistojen omaa hyvinvointia ja voimaantumista sekä tukee muita samankaltaisessa elämäntilanteessa olevia.

Paikalliset ja alueelliset sosiaali- ja terveysalan yhdistykset toteuttavat kohtaavaa asiakastyötä usein kokonaan vapaaehtoisvoimin. Jotta tämä olisi mahdollista, ne tarvitsevat valtakunnallisten keskusjärjestöjensä tukea. Omaishoitajaliiton jäsenyhdistysten luottamusjohto toimii kokonaan vapaaehtois pohjalta. Pienissä, pääosin kohtaavaa työtä tekevissä yhdistyksissä ei useinkaan ole riittäviä valmiuksia, osaamista tai resursseja yhdistyshallinnon hoitamiseen ilman keskusjärjestön merkittävää tukea.

Useat keskusjärjestöt tukevat jäsenyhdistystensä hallintoa esimerkiksi auttamalla yhdistyslain soveltamisessa, vastaamalla keskitetysti jäsenrekisterin ylläpidosta ja jäsenlaskutuksesta, koordinoimalla vapaaehtoistojen koulutusta sekä tuottamalla yhteistä materiaalia ja viestinnällistä tukea jäsenyhdistysten käyttöön.

Keskusjärjestöt tavoittavat kohderyhmiään myös viestinnän keinoin esimerkiksi tuottamalla ja jakamalla kokemustarinoita sekä tietoa sairauden, vamman tai muun vaikean elämäntilanteen kanssa elämisestä. Läheisten apu, tuki, hoiva ja huolenpito ovat usein välttämättömiä, jotta kotona asuminen voi jatkua.

Monet valtakunnalliset sosiaali- ja terveysalan keskusjärjestöt, kuten Omaishoitajaliitto, jakavat edelleen jäsenyhdistyksilleen STEA-jäsenjärjestöavustuksia tai välittävät muita avustuksia ja lahjoituksia rahoittajan ehtojen ja toiveiden mukaisesti. Lisäksi keskusjärjestöt tukevat jäsenyhdistyksiä varojen asianmukaisessa käytössä ja hallinnoinnissa.

Toimivat hallinnolliset rakenteet mahdollistavat sen, että vertais- ja vapaaehtoistoimintaa voidaan toteuttaa paikallisesti, laadukkaasti ja kustannustehokkaasti suoraan kohderyhmän kanssa. Näin vastataan rahoittajien odotuksiin ja herätetään luottamusta myös mahdollisissa lahjoittajissa.

Keskusjärjestön vaikuttavuutta syntyy myös siitä, että se mahdollistaa kymmenien paikallisten jäsenyhdistysten toiminnan kattavasti eri puolilla Suomea. Niiden kautta tuki tavoittaa huomattavasti enemmän ihmisiä kuin keskusjärjestö voisi tavoittaa suorilla asiakas kohtaamisilla.

Mikäli valtionavustusten painopiste siirtyy lähes kokonaan suoraan asiakastyöhön, vaarana on, että järjestelmä heikentää juuri niitä toimijoita, jotka mahdollistavat paikallisen kohtaavan työn laadun, jatkuvuuden ja kehittämisen sekä vaikuttavuuden.

2: Rakenteellinen vaikuttamistyö täydentää kohtaavaa työtä

Toimintaympäristön muutoksiin reagointia arvioitaessa on tärkeää tarkastella järjestöjen toimintaa riittävän pitkällä aikavälillä. Muutoksiin vastaamista ei tule arvioida vain yhden tai muutaman vuoden perspektiivillä.

Valtakunnalliset sosiaali- ja terveysalan keskusjärjestöt, kuten Omaishoitajaliitto, seuraavat toimintaympäristöä ja pyrkivät vaikuttamaan oman kohderyhmänsä asemaan ja toimintaedellytyksiin. Omaishoitajaliiton vaikuttamistyö kohdistuu läheis- ja omaishoidon edellytyksiin sekä läheis- ja omaishoitajien asemaan.

Tämä vaikuttamistyö edellyttää usein vuosien, jopa vuosikymmenten, pitkäjänteistä työtä. Jos avustusten arvioinnissa painotetaan yksinomaan kohtaavaa työtä, keskusjärjestöjen keskeinen tehtävä epäkohtien tunnistajana, ratkaisujen hakijana ja rakenteellisen muutoksen edistäjänä jää liian vähäiselle huomiolle.

Kohtaava työ ja vaikuttamistyö täydentävät toisiaan. Kohtaavassa työssä esiin nousevat ongelmat muodostavat perustan vaikuttamistyölle, jonka avulla voidaan hakea ratkaisuja kohderyhmän arjessa ilmeneviin epäkohtiin ja edistää rakenteellisia muutoksia. Vaikuttamistyöllä voidaan pureutua rakenteellisiin ongelmiin, joiden juurisyitä ei voida ratkaista pelkästään järjestöjen ruohonjuuritason kohtaavalla työllä.

Omaishoitajaliitto katsoo, että avustusrahoituksella tulee turvata yhdenvertaiset toimintaedellytykset erilaisille sosiaali- ja terveysjärjestöille. Avustusten myöntämisen perusteet eivät saa suosia vain sellaista toimintaa, joka ilmenee välittömänä asiakas kohtaamisina, vaan niiden tulee tunnistaa myös valtakunnallisten keskusjärjestöjen asiantuntija-, kehittämis-, koulutus-, edunvalvonta- ja verkostotyön merkitys. Muutoin vaarana on, että avustukset kohdentuvat tavalla, joka heikentää pitkäjänteisesti sosiaali- ja terveysjärjestöjen kykyä tukea avun ja tuen tarpeessa olevia kansalaisia sekä täydentää julkisia palveluja.

3: Päällekkäisyyden arvioinnissa on huomioitava kohderyhmien tarpeet

Rinnakkaisuutta ja päällekkäisyyttä arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös toiminnan yhteiskunnallinen tarve sekä se, kuinka suuren ja millaisen kohderyhmän avustettava toiminta tavoittaa. Arvioinnissa on lisäksi tunnistettava, että joillakin kohderyhmillä tai alueilla tietyn yhdistyksen tai keskusjärjestön tarjoama tuki voi olla ainoa kyseiselle, määrällisesti pienellekin, kohderyhmälle suunnattu tukimuoto.

Hallinnon yhdistäminen järjestöjen kesken voi olla perusteltu tavoite ja osa järjestörakenteen uudistumista. On kuitenkin tunnistettava, että rekisteröidyt yhdistykset eivät yhdisty hallinnollisesti yksinkertaisella päätöksellä. Yhdistyslaki ei tunne yhdistymistä (fuusiota). Yhdistyslain mukaiset menettelyt edellyttävät aikaa ja yhdistysten toimielinten sääntöjen mukaisia päätöksiä. Päätösten tulee lisäksi perustua yhdistysten jäsenten omaan tahtoon. Käytännössä vaihtoehtoina voivat olla

esimerkiksi yhdistyksen purkaminen ja jäsenten liittyminen toiseen yhdistykseen tai aiempien yhdistysten purkaminen ja kokonaan uuden yhdistyksen perustaminen.

Myös järjestöjen käyttämien ostopalvelujen, kuten IT-tuen, taloushallinnon, pankkipalvelujen ja jäsenrekisteripalvelujen, yhdistäminen voi olla käytännössä haastavaa. Organisaatioilla on omat y-tunnuksensa. Jos järjestöt veloittavat toisiltaan palveluista, on otettava huomioon, miten palvelumyynti ja kustannusten kohdentaminen vaikuttavat esimerkiksi yleishyödyllisyyden arviointiin.

4: Ennakoitavuus on välttämätöntä avustusleikkauksissa

Koska avustusmäärärahojen arvioidaan vähenevän vuonna 2027 merkittävästi, noin kolmanneksella, avoimuuden ja hyvän hallinnon näkökulmasta on olennaista, että avustuspäätöksiä koskevat linjaukset käsitellään riittävän laajasti poliittisessa päätöksenteossa. Päätöksenteon ei tulisi tällaisessa tilanteessa jäädä yksittäisen ministerin ratkaistavaksi.

Järjestöjen on voitava ennakoida merkittävät avustustason muutokset. Niistä on ilmoitettava hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti riittävän ajoissa.

Omaishoitajaliitto pitää perusteltuna, että muutoksista ilmoitetaan vähintään 6-8 kuukautta ennen niiden voimaantuloa, jotta järjestöt voivat varautua asianmukaisesti pienentyviin resursseihin ja niihin liittyviin velvoitteisiin, kuten työehtosopimusten mukaisiin velvoitteisiin.

Vuoden 2025 avustusleikkauksista annettiin tieto edellisen vuoden syyskuussa. Vähintään vastaavaan ennakoitavuuteen tulee pyrkiä vuoden 2027 avustuksissa.

Omaishoitajaliitto pitää tarpeellisena arvioida, tulisiko valtionavustusprosessin vuosittaista aikajännettä pidentää esimerkiksi vastaavalla tavalla kuin C-avustuksissa on jo tehty.

Järjestöjen toimintaedellytysten kannalta keskeisiä hyvän hallinnon periaatteita ovat ennakoitavuus, avoimuus ja järjestöjen kuuleminen niitä koskevissa olennaisissa muutoksissa. Epävarmuus aiheuttaa järjestöissä tehottomuutta ja resurssien hukkaa. Ennakoitavuus edistää avustusvarojen ja muiden resurssien tehokasta käyttöä erityisesti tilanteissa, joissa avustuksia leikataan.

Lopuksi: Avustusten leikkaukset voivat lisätä julkisten palvelujen kuormitusta

Omaishoitajaliiton, sen jäsenyhdistysten sekä muiden läheis- ja omaishoitajien kanssa toimivien järjestöjen avustusrahoituksen leikkaaminen ei poista omaishoitajien tuen tarvetta, vaan siirtää kustannuksia myöhempään vaiheeseen julkiselle sosiaali- ja terveydenhuollolle. Lyhyen aikavälin säästö voi siten johtaa pidemmän aikavälin kustannusten kasvuun sekä heikentää omaishoitajien ja hoidettavien hyvinvointia.

Omaishoitajaliiton saamien valtionavustusten merkittävä vähentäminen heikentäisi sen mahdollisuuksia tarjota neuvontaa, koulutusta, kehittämistyötä ja tukea jäsenyhdistyksille. Tämä heijastuisi nopeasti paikalliseen toimintaan, vertaistuen saatavuuteen sekä omaishoitajien mahdollisuuksiin saada tietoa oikeuksistaan ja palveluistaan.

Samalla hyvinvointialueiden mahdollisuudet hyödyntää Omaishoitajaliiton ja sen jäsenyhdistysten asiantuntemusta, kehittämistyötä ja yhteistyörakenteita heikkenisivät. Tämä voisi lisätä julkisten palvelujen kuormitusta tilanteissa, joissa Omaishoitajaliiton ja sen jäsenyhdistysten tarjoama varhainen tuki on nykyisin ehkäissyt raskaampien palvelujen tarvetta.

Omaishoitajat kantavat merkittävän osan suomalaisen hoivan kokonaisuudesta. Ilman heidän panostaan sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannukset kasvaisivat huomattavasti. Omaishoitajien hyvinvointia, jaksamista ja osaamista tukeva järjestötoiminta on myös yhteiskunnallisesti kustannusvaikuttava investointi, joka täydentää julkisia palveluja ja ehkäisee raskaampien palvelujen tarvetta. Avustusten myöntämisperusteissa tulee tunnistaa tämä ennaltaehkäisevä ja julkisia palveluja täydentävä vaikutus.

Tervonen Sari-Minna
Omaishoitajaliitto ry